

Liiketoimintakiellon toimivuus valvojan
näkökulmasta

Ala-Petäys Asko

Opinnäytetyö
Kauppa, hallinto ja oikeustieteet
Liiketalouden koulutus
Tradenomi (AMK)

2018

Kauppa, hallinto ja oikeustieteet
Liiketalouden koulutusohjelma
Tradenomi (AMK)

Tekijä	Asko Ala-Petäys	Vuosi	2018
Ohjaaja(t)	Pirkko Tervonen ja Lahja Karjalainen		
Työn nimi	Liiketoimintakiellon toimivuus valvojan näkökulmasta		
Sivu- ja liitesivumäärä	40 + 9		

Liiketoimintakielto on laissa säädetty erityispreventaatio, joka pyrkii ehkäisemään ja estämään henkilön haitallisen toiminnan jatkumisen yritystoiminnan parissa. Määräämisen jälkeen liiketoimintakieltoa valvoo poliisi. Julkisuudessa ja julkisissa kirjallisissa lähteissä on liiketoimintakiellon ongelmiksi nostettu valvonnan vaikeus erityisesti yrityksen toimiessa ulkomailta käsin Suomeen, julkisen rekisterin puuttuminen, omistajaohjauksen kriminalisoimattomuus ja perheen sisäiset yritysjärjestelyt.

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan liiketoimintakiellon valvojen ja liiketoimintakiellon rikkomisia tutkivien näkemyksiä liiketoimintakiellon toimivuudesta. Lisäksi kartoitetaan heidän parannusehdotuksiaan, ja muutoksia ehdotuksiin joita on johdettu julkisten kirjallisuuslähteiden pohjalta. Opinnäytetyön tutkimusongelmaksi on muodostunut, mitkä tekijät liiketoimintakiellossa toimivat ja mitkä tekijät vaativat kehittämistä, sekä miten liiketoimintakieltoa voitaisiin käytännössä kehittää.

Tutkimus on tehty pääosin kvantitatiivisella tutkimusotteella. Tutkimusjoukoksi on valikoitunut ne henkilöt, jotka työssään valvovat liiketoimintakielloja tai tutkivat liiketoimintakiellon rikkomisia. Kyselyyn saatiin 36 vastausta. Vastaukset raportoitiin Webropol-ohjelmaa käyttäen. Määrällisten kysymysten lisäksi kyselyssä esitettiin muutamia avoimia, laadullisen tutkimusotteen kysymyksiä tuomaan monipuolisemmin esiin valvojan syvempää näkökulmaa.

Tähän tutkimukseen osallistuneista vain kaksi vastaajaa 36:sta piti liiketoimintakielloa toimivana. Suurin osa vastaajista piti liiketoimintakiellon toimivuutta selkeänä kehittämiskohteena. Liiketoimintakiellon tehokkuutta voitaisiin kehittää erityisesti lisäämällä henkilö- ja raharesursseja, määräämällä liiketoimintakielto väliaikaisena poliisin toimesta jo rikosprosessin aikana, kriminalisoimalla kaikki kiellossa olevan sukulaisuussuhteinen liiketoiminta, julkaisemalla julkinen rekisteri liiketoimintakieltoon tuomituista, tiivistämällä yhteistyötä veroviranomaisen ja muiden liiketoiminnan yhteistyötahojen kanssa sekä tehostamalla tuomitun rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Tässä opinnäytetyössä ei paneuduta poliisin valvonnallisiin, teknisiin tai taktisiin näkökulmiin. Lähteinä on käytetty salassapitovelvollisuussyistä ainoastaan julkisia lähteitä sekä Webropol-kyselystä saatuja tuloksia.

Avainsanat: Harmaa talous, liiketoimintakiellot, kehittäminen, tehostaminen

School of Business and Culture
Degree Programme in Business
Administration
Bachelor of Business Administration

Author	Asko Ala-Petäys	Year	2018
Supervisors	Pirkko Tervonen and Lahja Karjalainen		
Subject of thesis	Developing ban of business operations		
Number of pages	40 + 9		

The purpose of this thesis is to provide information about the prevention of Black market using ban of business operations. The subject of the study arose from job-rotation, where people who had ban of business operation were monitored. The thesis examines how the ban of business operations works from the police perspective and how to develop it to be more effective.

In this study a list of challenges was made that ban of business operations have according to public sources and from personal experience. This study makes proposal corrections to the ban of business operations. The police who work with ban of business operations were asked if those corrections would be needed to get the ban of business operations rationalized.

This thesis was executed as a quantitative research with some qualitative questions. The information was gathered from literature, newspapers, reports from authorities and questionnaires to police who work with the ban of business operations.

Based on the findings it seems that the police have challenges with the ban of business operations even if the legislator is trying to improve the legislation.

Key words black market, ban on business operations, developing, rationalization

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 LIIKETOIMINTAKIELTO	8
2.1 Liiketoimintakiellon tavoite	8
2.2 Liiketoimintakiellon kehitys.....	10
2.3 Liiketoimintakieltoon tuomitseminen	11
2.4 Liiketoimintakielto kansainvälisesti	13
3 LIIKETOIMINTAKIELLON RIKKOMINEN	14
3.1 Liiketoimintakiellon rikkominen lainsäädännössä.....	14
3.2 Liiketoimintakiellon tyypillinen rikkominen.....	16
3.3 Keinot talousrikollisuutta vastaan.....	18
4 LIIKETOIMINTAKIELLON TOIMIVUUDEN TUTKIMUS VALVOJAN NÄKÖKULMASTA	20
5 LIIKETOIMINTAKIELLON TOIMIVUUS.....	22
5.1 Liiketoimintakiellossa esiintyneet haasteet	22
5.2 Liiketoimintakiellon parannusehdotukset	26
6 POHDINTA	31
LÄHTEET.....	37
LIITTEET	40

Käytetyt merkit ja lyhenteet

HE	Hallituksen esitys
HTSY	Harmaan talouden selvitysyksikkö
PRH	Patentti- ja rekisterihallitus
TEM	Työ- ja elinkeinoministeriö
RIHY	Rikoshyöty
vp	Valtiopäivät

1 JOHDANTO

Liiketoimintakielto pyrkii ennaltaehkäisemään ja estämään yksityishenkilön haitallisen toiminnan talousrikosten parissa. Tuomioistuin voi tuomita henkilön liiketoimintakieltoon, jonka jälkeen liiketoimintakieltoa valvoo poliisi (Nuutila 1997, 26-27). Tässä tutkimuksessa paneudutaankin juuri poliisin näkökulmaan liiketoimintakiellon valvojana ja liiketoimintakiellon rikkomisten tutkijana.

Julkisuudessa ja julkisissa kirjallisissa lähteissä on liiketoimintakieltoa kritisoitu riittämättömänä ja ongelmallisena menetelmänä. Ongelmiksi on nostettu muiden muassa haasteet liiketoimintakiellon valvonnassa, (Harmaan talouden selvitysyksikkö 2013) liiketoimintakieltoon tuomittujen julkisen rekisterin puuttuminen, (Rautio 2015, 10) omistajaohjauksen salliminen (Turun Sanomat 2012) ja mahdolliset yritysjärjestelyt perheen sisällä (Mikkonen 2016).

Opinnäytetyön teoriaosuudessa on tavoitteena selvittää julkisista kirjallisista lähteistä liiketoimintakiellon tämänhetkinen tila ja liiketoimintakiellon toimivuutta haittaavat tekijät sekä mahdolliset kehittämiskohteet. Tutkimusongelmaan, mitkä tekijät liiketoimintakiellossa toimivat ja mitkä tekijät vaativat kehittämistä, sekä miten liiketoimintakieltoa voitaisiin kehittää, pyritään saamaan näin teoreettista tietopohjaa. Opinnäytetyön tutkimusosiossa pureudutaan kvantitatiivisen tutkimuksen keinoin asiantuntijoiden mielipiteisiin, mikä liiketoimintakiellon valvojien ja rikkomisia tutkivien mielestä toimii ja mitkä tekijät vaativat kehittämistä. Tutkimusjoukolle esitettiin teoriaosuuden pohjalta muodostettuja liiketoimintakiellon parannuskeinoja ja kvalitatiivisen tutkimusotteen menetelmillä perehdyttiin heidän omiin parannusehdotuksiin. Heikkilän (2014, 6) mukaan samassa tutkimuksessa käytetyt eri menetelmät täydentävätkin toisiaan.

Avainkäsitteinä liiketoimintakiellon kehittämisessä toimii liiketoimintakielto ja liiketoimintakiellon valvonta. Avainkäsitteet on avattu tarkemmin liiketoimintakieltoa koskevassa kohdassa, kappaleessa kaksi. Olen saanut kokemusta ja perustiedot liiketoimintakiellon valvonnasta suorittamalla tehtäväkierrolla liiketoimintakiellon valvontaa ja perehtymällä useisiin erilaisiin kirjallisiin lähteisiin. Tästä käytännön työharjoittelusta sain ajatuksen koko opinnäytetyön aiheelle.

Liiketoimintakieltoon liittyen on olemassa joitakin eri lähtökohdista tehtyjä tutkimuksia. Aiheesta on tehty pro gradu tutkielma haastattelututkimuksena liiketoimintakiellossa oleville, mutta aiemmin ei ole tehty määrällistä tutkimusta puhtaasti liiketoimintakiellon valvojen näkökulmasta. Aiheeseen läheisesti liittyviä tutkimuksia on tämän lisäksi tehty eri viranomaisten toimesta ja niitä on käytetty tässä opinnäytetyössä lähteenä.

Tutkimusjoukoksi on valikoitunut liiketoimintakieltoa valvovat ja liiketoimintakiellon rikkomisia tutkivat henkilöt, koska heillä on ensikäden tietoa ja kokemusta tutkimuskohteesta. Tutkimus suoritettiin pääosin kvantitatiivisella tutkimusotteella, mutta kvalitatiivisen lisän tutkimukseen tuo tutkimusjoukolle esitetyt avoimet kysymykset. Tutkimusjoukolle lähetettiin sähköpostilla linkki kyselytutkimukseen. Määräajassa saatiin 36 vastausta. Tutkimusaineisto käsiteltiin täysin anonymisti Weprobol-ohjelmaa apuna käyttäen. Mikäli tutkimuksen vastauksissa otetaan esille valvonnan teknisiä tai taktisia näkökulmia, niitä ei käsitellä tässä työssä poliisin salassapitosäännösten vuoksi. Tutkimusentekemisen eettisiä lähtökohtia noudatetaan tämän työn tekemisessä erityisen tarkoin työn osittaisen arkaluonteisuuden vuoksi.

2 LIKETOIMINTAKIELTO

2.1 Liiketoimintakiellon tavoite

Liiketoimintakiellosta määrätään laissa liiketoimintakiellosta ja se määrätään yleensä useamman talousrikoksen seurauksena yksityishenkilön haitallisen liiketoiminnan jatkamisen estämiseksi. Liiketoimintakieltoon voidaan tuomita, mikäli henkilö on olennaisesti laiminlyönyt liiketoiminnan lakisääteisiä velvollisuuksia tai syyllistynyt rikolliseen menettelyyn, jota ei voida pitää vähäisenä, tai toiminta on kokonaisuudessaan julkisen talouden ja toimivan kilpailun kannalta vahingollista. (Laki liiketoimintakiellosta 1220/1997 3 §)

Liiketoimintakiellon voi määrätä tuomioistuimien, mutta määräämisen jälkeen liiketoimintakieltoa valvoo poliisi. Liiketoimintakiellon valvontaa suorittaa tällä hetkellä pääsääntöisesti paikallisen poliisin talousrikoksiin erikoistuneet poliisit. Aktiivista liiketoimintakiellonvalvontaa suorittaakin vain murto-osa koko poliisihenkilöstöstä. Valvontaa suoritetaan myös passiivisesti muun valvonnan ohessa. Aktiivista valvontaa suoritetaan tehokkaassa yhteistyössä muiden sidosryhmien kanssa. (Nuutila 1997, 26-27.)

Liiketoimintakiellolla pyritään ennalta estämään henkilön syyllistyminen uudelleen talousrikoksiin. Liiketoimintakieltoa kutsutaan toimintaperiaatteensa vuoksi erityispreventaatioksi. Kiellolla pyritään välittömiin, negatiivisiin ja välillisiin, positiivisiin vaikutuksiin. Välittömällä vaikutuksella tarkoitetaan suoraviivaisella pakolla toimimista tai eristämistä. Liiketoimintakiellon aikana henkilö ei voi esimerkiksi merkitä itseään kaupparekisteriin liiketoimintakiellon aikana kielletyksi määritellyn asemaan yrityksessä. Liiketoimintakiellossa oleva ei myöskään voi perustaa kiellettyä liiketoimintaa. Liiketoimintakiellolla pyritään näin eristämään henkilön toiminta talousrikoksien parista. Välillisillä vaikutuksilla pyritään kiinnittämään henkilö paremmin yhteiskuntaan ja ehkäisemään sitoutuminen rikolliseen kulttuuriin. Positiivisista keinoista liiketoimintakiellossa on käytössä valvontaan liittyvät poliisin suorittamat kuulemiset. (Nuutila 1997, 26-27.)

Ekonomististen kriminologisten teorioiden mukaan yhteiskunta valitsee tason, millä on valmis sietämään rikollisuutta suhteessa siihen käytettyihin kustannuksiin. Teoria tarkoittaa pitkälle vietynä sitä, että kaikki rikollisuus olisi

kitkettävissä. Tosin siitä aiheutuisi yhteiskunnalle esimerkiksi juuri valvonnan kautta suhteettoman suuret kustannukset. Lisäksi näyttökynnystä jouduttaisiin laskemaan ja näin aiheutettaisiin todennäköisesti enemmän vääriä tuomioita, joista syntyisi lopulta myös syyttömien tuomitsemisesta aiheutunutta inhimillistä kärsimystä ja taloudellisia kustannuksia. Näin yhteiskunta asettaakin tietyn tason, minkä se on valmis maksamaan rikollisuuden torjunnasta kullakin hetkellä. Haitoista onkin pyrittävä hankkimaan tietoa ja pyrittävä saavuttamaan mahdollisimman pienet kokonaiskustannukset koko rikollisuuden torjunnassa. Taloustiede voisikin olla yksi perusteltu näkökulma tutkittaessa sellaisia rikoksia, joista on mahdollista saada huomattavaa taloudellista hyötyä. (Tapani & Tolvanen 2013, 39-42.)

Rangaistuksilla ja muilla rangaistuksenomaisilla seuraamuksilla pyritään ennalta estämään rikosten syntymistä. Rangaistuksella on tarkoitus antaa tekijälle yksilönä sekä myös muille yhteiskunnan jäsenille yleisesti vaikutus, että teosta seuraa rangaistus, eikä tekoa kannata tehdä. Vaikutusta sanotaan pelotevaikutukseksi. Pelotevaikutuksella pyritään tehokkaasti ennalta ehkäisemään rikoksia ja niiden seurauksena aiheutuvia haittavaikutuksia saamalla pyritään saamaan henkilö muuttamaan toimintaansa vasten tahtoaan, pakon edessä ja seuraamuksella uhaten. Rangaistusuhan toimivuuteen on liitetty kolme tärkeää seikkaa: rangaistuksen ankaruus, sanktiovarmuus ja rikoksesta nopeasti seuraava rangaistus (Marttunen 2008, 46).

Rangaistuksen pelotevaikutusta mietittäessä otetaan yleensä mukaan myös näkökulma, jossa teot eivät ole rationaalisesti valittuja tekoja, joissa ennen tekoa punnitaan teolla saatavaa hyötyä ja haittaa. Mikäli tekoa ei punnita etukäteen, pelotevaikutus voi jäädä toimimatta. Osa liiketoimintakieltoon määrätyistä henkilöistä onkin saattanut syyllistyä talousrikokseen enemmänkin ajautumalla tilanteeseen ilman sen suurempaa tarkoitusta tehdä rikosta. Talousrikoksia tehdään kuitenkin myös hyvin harkitusti.

Mikäli henkilö on jo kertaalleen syyllistynyt talousrikokseen ja tämän jälkeen tuomittu haitallisesta liiketoiminnasta liiketoimintakieltoon, henkilö todennäköisemmin syyllistyy tietoisesti talousrikokseen myös liiketoimintakielton aikana. Tahallisuutta osoittaa myös, jos liiketoimintakiellossa oleva aloittaa

yrittötoiminnan esimerkiksi bulvaanin tiedoilla, koska liiketoimintakiellon alainen ei siihen pysty omilla tiedoillaan liiketoimintakiellon aikana. Tästä voidaankin päätellä, että juuri liiketoimintakieltoon määrätuille olisi rangaistuksen pelotevaikutuksella merkitystä, koska liiketoimintakiellon rikkomiset ovat suunnitelmallisempia ja pitkäjänteisempiä kuin rikokset keskimäärin.

Yleensä liiketoimintakiellon rikkominen tuomitaan yhdessä muiden rikosten kanssa, jotka ovat ankarammin kriminalisoitu. Tämä aiheuttaa sen, että laskettaessa yhteen rangaistukset, liiketoimintakiellon rikkomisesta aiheutuva seuraamus on vähäisempi osa rangaistusta. Toisaalta liiketoimintakielto on ennalta estävyyden lisäksi myös tutkinnallinen apuväline poliisille, minkä pitäisi nostaa talousrikosten kiinnijäämisriskiä (Tapani & Tolvanen 2013, 64).

2.2 Liiketoimintakiellon kehitys

Alkuperäinen säädös laista liiketoimintakiellosta (13.12.1985/1059) tuli voimaan vuoden 1986 alussa. Lain perusteellinen uudistaminen suoritettiin 1.3.1998 voimaan tulleella lailla (19.12.1997/1220). Perusteellisen lain uudistamisen yhteydessä lain soveltamisalaa laajennettiin koskemaan tapauksia, joissa yhtiö ei päätenyt konkurssiin, vaan yrityksen toiminta jatkui tai se päättyi muutoin. Toinen huomattava muutos oli, että liiketoimintakiellon valvonta määrättiin poliisille.

Lakia täydennettiin seuraavan kerran 1.1.2007 voimaan tulleella lain muutoksella (8.12.2006/1107). Tärkeimpänä uudistuksena vuonna 2007 voimaan tulleessa laissa oli, että kieltoon määrätty ei saanut harjoittaa liiketoimintaa Suomeen edes toiseen valtioon perustetusta yhteisöstä käsin. Samana vuonna tuli voimaan myös muiden laissa mainittujen viranomaisten velvollisuus kiinnittää huomiota liiketoimintakiellon toteutumiseen.

Liiketoimintakieltoon tuomitsemisen mahdollisuus on vuosien aikana laajentunut. Kielto voidaan nykyisin määrätä ilman konkurssia, eri syistä ja laajemmalla tavalla yrittötoiminnassa mukana olleille henkilöille. Liiketoimintakiellon vähimmäispituus kahdesta vuodesta on nostettu kolmeen ja enimmäispituus viidestä seitsemään (laki liiketoimintakiellosta 13.12.1985/1059 5§). Viimeisin

lainsäädäntömuutos on tullut voimaan 15. tammikuuta 2018. Lakia laajennettiin tuolloin koskemaan myös ammattitoimintaa, josta on säädetty kirjanpitolaissa (laki liiketoimintakiellosta 17.11.2017/749). Liiketoimintakieltoon määräämiset ovat lisääntyneet huomattavasti koko lain voimassaoloajan.

2.3 Liiketoimintakieltoon tuomitseminen

Vuonna 2014 poliisi tutki 536 liiketoimintakieltoon tuomitsemisen edellytystä ja vuotta myöhemmin 581. Uusia liiketoimintakieltoja vuonna 2014 määrättiin tuomioistumissa 371 ja vuotta myöhemmin 396. Liiketoimintakiellossa ja siten myös valvonnassa olevien henkilöiden kokonaismäärä vuonna 2016 oli noin 1100-1200. (Saarinen & Lamminaho 2016.)

Liiketoimintakieltoon määrätyillä on usein kiellosta huolimatta yhteyksiä yritystoimintaan myös liiketoimintakiellon määräämisen jälkeen sekä kotimaassa että usein myös ulkomailla. Lisäksi heidän lähipiiriin kuuluvilla henkilöillä on usein yhteyksiä yritystoimintaan Suomessa ja ulkomailla. Liiketoimintakieltojen määrääminen on painottunut Uudenmaan, Pirkanmaan ja Varsinais-Suomen alueelle. (Harmaan talouden selvitysryhmä 2013.)

Päällekkäisen rangaistuksen kieltä eli *ne bis in idem* on yksi huomioonotettava oikeusperiaate määrättäessä erilaisia seuraamuksia. Periaatteen mukaan samasta teosta ei voida antaa kahta erillistä rangaistusta. Liiketoimintakielto ei ole kuitenkaan rangaistus vaan elinkeino-oikeudellinen turvaamistoimenpide, mutta se on seuraamuksena rangaistuksen kaltainen. Liiketoimintakielto tuomitaan yleensä yhdessä rikostuomion kanssa. Talousvaliokunnan lausunnon mukaan on tärkeää, että liiketoimintakieltoa määrättäessä ei tarvitse ottaa huomioon *ne bis in idem*-vaikutusta. (Talousvaliokunta 17/2017.)

Elinkeinon harjoittaminen on perusoikeus, josta säädetään perustuslain 2 luvun 18§:ssä seuraavasti: ”Jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla.” Tähän löytyy kuitenkin poikkeus laissa liiketoimintakiellosta, jossa määritellään Liiketoimintakieltoon määrääminen ja sen edellytykset. (Perustuslaki 11.6.1999/731 18§.)

Liiketoimintakieltoon voidaan määrätä yksityinen elinkeinonharjoittaja, jolla on kirjanpitolain mukaan säädetty kirjanpitovelvollisuus. Liiketoimintakieltoon voidaan määrätä myös avoimen yhtiön yhtiömies, kommandiittiyhtiön vastuunalainen yhtiömies, eurooppalaisen taloudellisen etuyhtymän henkilöjäsen sekä yhteisön hallituksen jäsenenä tai toimitusjohtajana taikka muussa siihen rinnastettavassa asemassa toimiva henkilö. Samoin voidaan tuomita se joka tosiasiallisesti johtaa yhteisön, säätiön tai ulkomaalaisen sivuliikkeen toimintaa taikka hoitaa sen hallintoa. (Laki liiketoimintakiellosta 13.12.1985/1059 2§.)

Liiketoimintakielto voidaan siis määrätä henkilöille jotka ovat vastuullisissa tehtävissä yrityksessä, jolla on liiketoimintariski. Liiketoimintakieltoon määrääminen vaatii tiettyyn henkilöpiiriin kuulumisen lisäksi teon, joka johtaa liiketoimintakieltoon.

Liiketoimintakieltoon voidaan määrätä liiketoimintakiellosta säädetyn lain asettamien edellytysten täytyessä, mikäli liiketoiminnassa olennaisesti laiminlyödään siihen liittyviä lakisääteisiä velvollisuuksia muusta kuin maksukyvyttömyydestä johtuvasta syystä tai jos liiketoiminnassa syyllistytään rikolliseen menettelyyn jota ei voida pitää vähäisenä. Toiminnan tulee myös kokonaisuutena arvioiden olla velkojien, sopimusosapuolien, julkisen talouden taikka terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollista. Lakisääteisten velvoitteiden laiminlyönnin johtuessa muusta kuin maksukyvyttömyydestä. Laiminlyönnin olennaisuutta arvioitaessa otetaan huomioon erityisesti laiminlyöntien suunnitelmallisuus, kesto, toistuvuus sekä laiminlyönneistä aiheutuneen vahingon ja tavoitellun taloudellisen hyödyn määrä. (Laki liiketoimintakiellosta 13.12.1985/1059 3§).

Liiketoimintakieltoon voidaan määrätä myös tietyistä liiketoimintakieltolaissa erikseen nimetyistä rikoksista, jos niihin on liiketoiminnassa syyllistytty. Rikoksia ovat esimerkiksi sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen (Laki liiketoimintakiellosta 13.12.1985/1059 3§).

Liiketoimintakiellon edellytyksenä aiemmin oli konkurssi, mutta tällä hetkellä se ei ole enää edellytys liiketoimintakiellon määräämiselle. Lähes kaikki liiketoimintakieltoon määräämiset ovat käytännössä olleet rikosperusteisia, vaikka sitä ei lainsäädäntö edellytäkään (Hallituksen esitys 198/1996 vp, 8.)

Liiketoimintakielto voidaan määrätä erityisistä syistä siten, että kiello ei koske tiettyä, tietynlaista tai tietynlaajuista liiketoimintaa tai tehtävää tietyssä yhteisössä tai säätiössä tai määräysvallan hankkimiseen yhteisössä. (Laki liiketoimintakiellosta 13.12.1985/1059 4§.)

2.4 Liiketoimintakiello kansainvälisesti

Suomessa määrätty liiketoimintakiello koskee tällä hetkellä vain yritystoimintaa Suomessa. Liiketoimintakielloon määrätty voi toimia ulkomaisen yrityksen eri vastuutehtävissä, mutta ulkomaalaisesta yrityksestä käsin henkilö ei voi tehdä toimia Suomeen. Liiketoimintakiello onkin tällä hetkellä maakohtainen. Suomi on osa Euroopan unionin talousaluetta ja se näkyy etenkin yritystoiminnassa. Yritykset ovat monikansallisia ja niiden henkilöstö on myös liikkuvampaa ja monikansallisempaa. Esimerkiksi kuljetusalan yritykset saattavat toimia Baltian maista, mutta kuljettaa tavaraa Pohjois-Euroopasta Etelä-Eurooppaan. Monikansallisesti toimivat yritykset vaativat valvonnassa myös monikansallisuutta ja hyvää yhteistyötä kansainvälisesti. (Nuutila 1997, 26-27.)

Ruotsissa liiketoimintakiello on hyvin saman sisältöinen kuin Suomessa. Liiketoimintakiellossa oleva ei kuitenkaan saa omistaa osake-, pankki- tai vakuutusyhtiön osakkeita siten, että hänellä olisi yli puolet äänimäärästä. Käytännössä tällaisen omistuksen omaava henkilö voisi päättää yrityksen toiminnasta äänimäärällä. Aiheesta on Suomessa ilmaissut huolensa rikos- ja prosessioikeuden professori Matti Tolvanen (Turun Sanomat 2012). Lisäksi Ruotsissa liiketoimintakielloon määrätty ei saa työskennellä elinkeinotoiminnassa, jonka omistaa hänen läheinen. Tällä on pyritty estämään valvonnallisesti haastavia tilanteita, joissa henkilö on nimellisesti työntekijä perheyriyksessä. Myös Norjassa on hyvin saman sisältöinen liiketoimintakiello, kuin Suomessa. (Hallituksen esitys 198/1996.)

Liiketoimintakiellon lisäksi talousrikollisuuden torjunnassa on otettu Ruotsissa käyttöön myös verovalvonnan vaikeuttamisrikos. Vaikeuttamisrikoksella on kriminalisoitu verotukseen vaikuttavien seikkojen, kuten kirjanpidon laiminlyönti. (Harmaan talouden selvitysyksikkö 2015, 2-5) Turusen (2011, 90) mukaan verojen maksu jää rästiin yleensä ensimmäisenä yrityksiänsä vaikeuksien alkaessa. Tämän jälkeen myös kirjanpito jää tekemättä ja talousrikokset syntyvät myös Suomessa.

3 LIKETOIMINTAKIELLON RIKKOMINEN

3.1 Liiketoimintakiellon rikkominen lainsäädännössä

Liiketoimintakiellon rikkomiseen syyllistyy toimimalla kielletyissä tehtävissä liiketoimintakiellon aikana. Liiketoimintakiellon rikkomiseen syyllistytään yleensä toisen henkilön tietoja käyttäen. Tätä järjestelyä sanotaan bulvaanin käytöksi. Liiketoimintakiellon tuomitsemisen jälkeen henkilölle järjestetään tapaamisia, missä valvottavalle kerrotaan liiketoimintakiellosta ja valvotaan hänen toimintaansa. Liiketoimintakielto on kuitenkin vain yksi keino harmaantalouden torjunnassa.

Liiketoimintakiellon rikkominen on kirjattu rikoslain 16. luvun rikoksiin viranomaisia vastaan 11 pykälään. Liiketoimintakiellon rikkomisesta tuomitaan myös se, joka toimii välikätenä liiketoimintakiellon kiertämiseksi. Liiketoimintakiellon rikkomisesta tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (Rikoslaki 19.12.1889/39.)

Liiketoimintakiellon rikkomisia on tutkittu vuosittain noin 25-50 (Saarinen & Lamminaho 2016). Pitemmällä aikavälillä liiketoimintakieltoon tuomitsemisten kasvuun on vaikuttanut ainakin yleinen taloudellinen tilanne, tuomioiden pituuden kasvattaminen ja poliisin uusi käytäntö tutkia liiketoimintakiellon määrääminen automaattisesti tietyissä rikoksissa.

Liiketoimintakiellon rikkominen aiheuttaa yhteiskunnalle kuluja eri muodoissa. Itse teosta johtuvat kulut saattavat olla huomattavia yhteiskunnalle, yrityksille ja yksittäisille henkilöille. Tämän lisäksi teon selvittämisestä, oikeusprosessista sekä rangaistuksen täytäntöönpanosta aiheutuu kuluja. Tehokkainta on kuitenkin, jos liiketoimintakiellon vaikutuksena henkilö jättää tekemättä jonkin sellaisen teon mistä aiheutuisi seuraavia kuluja. Parhaimmillaan vaikutus voisi olla ennen liiketoimintakiellon määräämistä, mikäli henkilö jättää jonkin vahingollisen teon tekemättä liiketoimintakiellon mahdollisen määräämisen vaikutuksesta. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan strategiaksi vuosille 2016-2020 todetaan myös ennalta estävien toimenpiteiden olevan ensisijaisia kehityskohteita harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnassa (Valtioneuvoston periaatepäätös 2016).

Sen jälkeen, kun henkilö on määrätty liiketoimintakieltoon, hänelle tulee liiketoimintakiellosta johtuvia velvoitteita ja kieltoja rangaistusuhan lisäksi ja näiden vastaan toimiminen katsotaan liiketoimintakiellon rikkomiseksi. Liiketoimintakieltoon määrätty ei saa itse tai toista välikätenä käyttäen harjoittaa sellaista liiketoimintaa, jossa on kirjanpitovelvollisuus. Kirjanpitovelvollisuudesta on säädetty kirjanpitolaissa ja asetuksessa. Kieltoon määrätty ei saa olla avoimen yhtiön yhtiömiehenä, kommandiittiyhtiön vastuunalaisena yhtiömiehenä tai eurooppalaisen taloudellisen etuyhtymän henkilöjäsen. Kieltoon määrätty ei saa olla yhteisön tai säätiön hallituksessa jäsen, varajäsen, toimitusjohtajana tai muussa niihin rinnastettavassa tehtävässä yhteisössä tai säätiössä. Henkilö ei saa itse tai toista välikätenä käyttäen johtaa yhteisöä tai säätiötä taikka ulkomaista sivuliikkeen toimintaa tai hoitaa sen hallintoa. Kieltoon määrätty ei saa itse tai toista välikätenä käyttäen tehdä osakeyhtiön perustamiseen liittyvää sopimusta tai toimia osuuskunnan perustajana. Kieltoon määrätty ei saa itse tai toista välikätenä käyttäen hankkia liiketoimintakiellon aikana omistukseen tai muuhun sopimukseen perustuvaa määräysvaltaa liiketoimintaa harjoittavasta yhteisöstä. Kiellon aikana liiketoimintakieltoon määrätty ei voi myöskään harjoittaa liiketoimintaa ulkomailtakäsin Suomeen muutoin kuin vähäisissä määrin. (Laki liiketoimintakiellosta 13.12.1985/1059 4§.)

Kielto ei kuitenkaan koske tehtävää tai toimintaa julkisoikeudellisen yhteisön tai yhteisöön kuuluvan säätiössä tai laitoksessa, jonka pääasiallinen tarkoitus ei ole liiketoiminnan harjoittaminen. Kielto ei koske myöskään aatteellisia yhdistyksiä tai säätiöitä jotka harjoittavat liiketoimintaa korkeintaan vähäisissä määrin. (Laki liiketoimintakiellosta 13.12.1985/1059 4§.)

Liiketoimintakieltoon määrääminen on käytännössä vaatinut tuomion rikoksesta. Yleisesti rikosnimikkeitä tuomiossa on enemmän kuin yksi. Tyypillisiä rikosnimikkeitä, joiden ohessa tuomitaan liiketoimintakieltoon ovat esimerkiksi kirjanpitorikos, veropetos tai törkeä veropetos, velallisen epärehellisyys tai törkeä velallisen epärehellisyys. Liiketoimintaa harjoitetaan yleensä useiden vuosien ajan ennen konkurssia tai talousrikoksen ilmituloa. (Aaltonen 2007, 27.)

Yrityksen ajautuminen tilaan, jossa rikos tapahtuu tai tulee ilmi voi johtua ulkoisista tai henkilökohtaisista syistä. Ulkoisia syitä voivat olla lama tai veroviranomaisen puuttuminen maksamattomien verojen johdosta. Henkilökohtaisia syitä voivat olla henkilön taitamattomuus liiketoiminnassa tai alkoholin käyttö. Velvoitteet voidaan hoitaa hyvin, mutta taloudellisten ongelmien syntyessä verojen maksusta tingitään ensimmäisenä. Muiden velkojen ja sopimuskumppaneiden kanssa yritetään sinnitellä. Konkurssin hämöttäessä kirjanpito jätetään hoitamatta joko tahallisesti tai välinpitämättömyydestä. Yritystoiminnan pyörittäminen on monelle elämäntapa, josta on vaikea luopua, vaikka vaikeuksia ilmaantuisi. Myös kiinnijäämisen jälkeen harmaata taloutta voidaan jatkaa pitkiäkin aikoja. (Aaltonen 2007, 27.)

Oikeuskäytännön mukaan on olemassa karkea rangaistusasteikko, jossa tavoiteltu hyöty tai aiheutettu vahingon määrä on määritelty peukalosäännöllä. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen (Hallstrom ym. 2015) esittämä karkea arvostelun lähtökohta hyödyn ja aiheutetun vahingon määrän perusteella on:

1 vuosi vankeutta, jos hyöty on 150.000-200.000euroa,

2 vuotta vankeutta, jos hyöty on 400.000-500.000euroa.

3 vuotta vankeutta, jos hyöty on vähintään 1 miljoonaa euroa tai yli.

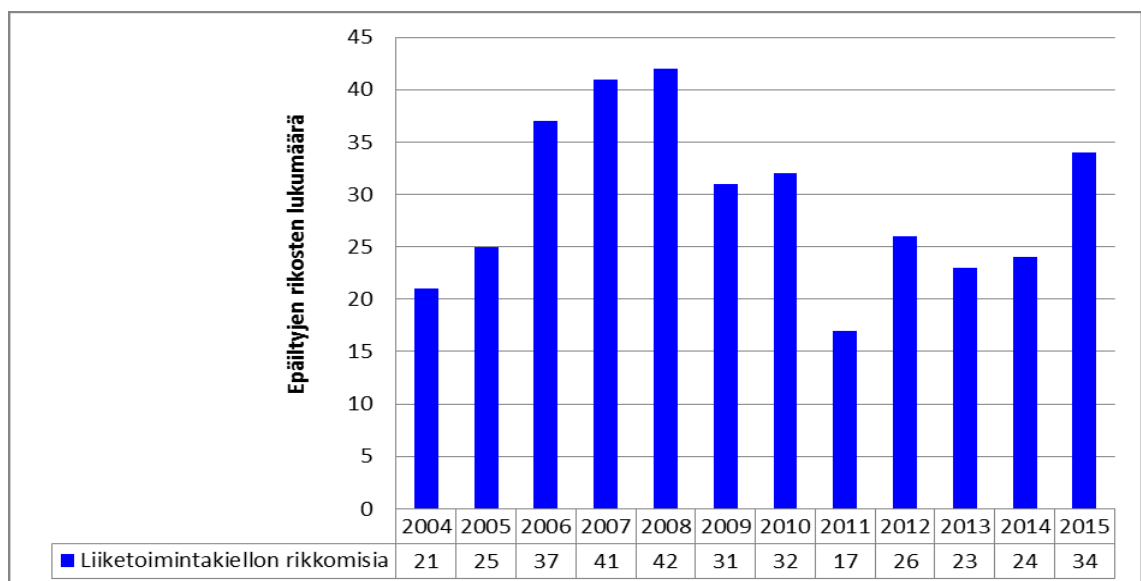
3.2 Liiketoimintakiellon tyypillinen rikkominen

Liiketoimintakiellon valvonnassa suoritetusta tutkinnasta käytetään nimeä poliisitutkinta. Poliisitutkinta on muutakin kuin rikoksen johdosta tapahtuvaa poliisin tutkintaa. Mikäli liiketoimintakieltoa epäillään rikotun, muuttuu tutkinta esitutkinnaksi. Esitutkinnassa liiketoimintakiellon rikkojaa käsitellään rikoksesta epäiltynä. Liiketoimintakiellon valvonnassa käytetään myös rikoksesta epäillyn asemaa, oikeuksia ja velvollisuuksia. Liiketoimintakiellossa olevalla ei siis ole totuudessapysymisvelvollisuutta ja häntä muistutetaan mm. itsekriminointisuojusta. Liiketoimintakiellon valvonnassa saatuja selvityksiä voidaan käyttää myöhemmin myös esitutkinnan aikana, syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa. (Helminen, Kuusimäki & Rantaeskola 2012, 345-346.)

Harmaan talouden selvitysyksikön (2013, 3-8) ilmiöselvityksen mukaan joka kolmas liiketoimintakiellon rikkominen on tapahtunut liiketoimintakiellossa olevan lähipiirin tietoja käyttäen. Lähipiiriin katsotaan kuuluvan kieltoon määrätyn lapset, aviopuoliso tai avopuoliso, jos heillä on yhteisiä lapsia. Liiketoimintakiellon yhteydessä lähipiiri on rajattu suppeasti ruokakuntaan. Laajentamalla käsitettä vanhempiin ja sisaruksiin tulokset voisivat olla realistisempia lähipiirirytköksien osalta.

Samassa tutkimuksessa todetaan kuudesosassa tapauksista liiketoimintakiellossa olevan toimineen ilman välikäsiä. Liiketoimintakielloa oli rikottu näissä tapauksissa yleisimmin jatkamalla vanhaa yritystoimintaa. Selvityksessä havaittiin liiketoimintakiellossa olevien osallistuvan myös virolaisten yritysten toimintaan. (Harmaan talouden selvitysyksikkö 2013, 3-8.)

Liiketoimintakiellossa olevien määrä on kasvanut koko lain voimassaoloajan johtuen erityisesti liiketoimintakiellon keston pidentämisestä ja lain käyttöalan kasvattamisesta. Liiketoimintakiellon rikkomisia on kuitenkin kirjattu vaihtelevammin vuosien varrella (Kuvio 1). Liiketoimintakiellon rikkomiseen vaikuttaa mm. taloudelliset suhdanteet. Taantumassa ja vaikeassa taloustilanteessa ajaudutaan helpommin tekemään talousrikos (Aaltonen 2007, 27).

Kuvio 1. Liiketoimintakiellon rikkomisesta kirjattut rikosilmoitukset (talousrikollisuuden tilannekatsaus 1, 2016)

Liiketoimintakieltoa rikotaan yleensä käyttämällä jonkun toisen henkilön tietoja. Toisen henkilön tietoja käyttäen tapahtuvaa toimintaa kutsutaan bulvaanin käyttämiseksi. Bulvaani toiminta on yleistä liiketoimintakiellossa olevien parissa. Syynä tähän saattaa olla osittain myös se, että liiketoimintakiellossa olevaa ei teknisesti ole mahdollista syöttää kaupparekisteriin asemaan, jossa liiketoimintakiellossa oleva ei voi toimia. Bulvaanina voi toimia tietoisesti tai myös tietämättään siitä, että on tullut merkityksi tällaiseen tehtävään tai rekisteri merkintää ei ole korjattu yrityskaupan jälkeen.

Teknisen esteen lisäksi myös viranomaisten lupiin vaikuttaa yritystä pyörittävän henkilön tausta. Vaatimuksena on, että henkilö on hyvämaineinen eikä ole tuomittu rikoksista. Bulvaanin käyttö voi vaikuttaa myös liiketoimintakiellossa olevan luotonsaantirajoituksiin. Bulvaanijärjestelyä tulisikin arvioida Helsingin Hovioikeuspiirin laatuhankeeseen mukaan ankarammin tosiasiallisen toimijan lisäksi myös järjestelyn mahdollistavien bulvaanien ja muiden avunantajien osalta. (Hallstrom ym. 2015.)

3.3 Keinot talousrikollisuutta vastaan

Tietämys liiketoimintakiellosta vaihtelee niin yrityselämässä kuin liiketoimintakieltoon määrättävienkin keskuudessa. Esimerkiksi liiketoimintakieltoon määrättyjen koulutustaustasta johtuen tietämys liiketoimintakiellon merkityksestä vaihtelee. Rikosprosessin aikana henkilö saattaa olla niin vastaanottamaton, että hän ei syystä tai toisesta ole ymmärtänyt tai ole saanut tietoa liiketoimintakiellon vaikutuksesta.

Tällä hetkellä liiketoimintakiellon valvonnassa on ollut käytäntö, jossa poliisi kutsuu liiketoimintakieltoon määrätyn kuulemistilaisuuteen, missä käydään läpi liiketoimintakieltoa ja sen seurauksia (Tolvanen 2008). Tämä onkin tärkeää, että saadaan tiedotettua henkilölle liiketoimintakiellosta ja sen rikkomisen mahdollisista seuraamuksista. Tällä voidaan myös saavuttaa ennalta estävää vaikutusta valvonnan tehokkuuden asettamalla pelotteella.

Liiketoimintakieltoon määrättyjä ei saa tällä hetkellä tarkastettua helposti mistään ilmaisesta julkisesta rekisteristä. Nykyisen tulkinnan mukaan rekisteri pitää sisällään arkaluontoisia tietoja henkilöstä. Arkaluontoisten tietojen käsittely

ja luovuttaminen ulkomaille on rajoitettu kansainvälisin sopimuksin. Tulkinnan mukaan Internet-palvelussa ei voida poissulkea ulkomaalaisten palvelunkäyttöä. Myöskään henkilötunnuksen jakaminen ei ole sallittua nykyisen käytännön mukaan julkisissa lähteissä. Henkilön riittävän tarkka yksilöinti luotettavasti ilman henkilötunnusta voisi joissain tapauksissa osoittautua haasteelliseksi. Liiketoimintakielloista voi kuitenkin saada tälläkin hetkellä tiedon otteena oikeusrekisterikeskuksesta tai luottotietoja tarjoavasta yrityksestä osana yritysluottotietoja. (Rautio & Wallin 2014.)

Tieto liiketoimintakiellosta olisi tärkeä tieto yritysten vertaisvalvonnalle. Tällä hetkellä edellytetään tilaajayritykseltä muun muassa tilaajavastuulain mukaisia selvityksiä alihankintayrityksestä ja näin vastuuta onkin siirretty tilaajayritysten suuntaan (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015). Poliisihallitus (Saarinen & Lamminaho 2016) on lausunnossaan todennut julkisen rekisterin puuttumisen olevan suuri ongelma. Liiketoimintakiellossa olevan olisi vaikeampi toimia kiellon aikana, mikäli tietoisuus hänen liiketoimintakiellostaan olisi laajemmin ja helpommin saatavilla.

Talousrikosten torjunnassa on olemassa myös muita keinoja kuin liiketoimintakielto, joilla pyritään ennalta estämään talousrikoksia. Talousrikollisuus ja liiketoimintakiellot ovat yleisempiä tietyillä aloilla. Näihin aloihin voidaan kohdistaa myös muita alakohtaisia toimenpiteitä. Näistä jo käyttöön otetuista toimenpiteistä saadaan hyvää mallia rakennusalalta.

Rakennusalalla on ollut käytössä käänteinen arvonlisäverovelvollisuus 1.4.2011 alkaen (Käänteinen arvonlisävero 2016). Myös romumetallin myynissä on ollut käänteinen arvonlisäverovelvollisuus 1.1.2015 alkaen. Rakennusalalla on käänteisen verovelvollisuuden lisäksi otettu käyttöön myös muita keinoja, joista esimerkkeinä työntekijän veronumero, tilaajan verovelvollisuus maksetuista urakkasummista, päätoteuttajan ilmoitusvelvollisuus työmaalla työskentelevistä henkilöistä ja tilaajavastuulain mukaisen selvitysvelvollisuuden laajentaminen. Lisäksi on olemassa muitakin rakennusalan omia käytäntöjä, jotka tukevat harmaan talouden torjuntaa kuten henkilötunnisteet, työmaakohtaiset kulkuluvat ja tilaajavastuu.fi verkkopalvelu. (Rakennusteollisuus 2016.)

4 LIIKETOIMINTAKIELLON TOIMIVUUDEN TUTKIMUS VALVOJAN NÄKÖKULMASTA

Tähän opinnäytetyöhön on valittu kvantitatiivinen eli teorialähtöinen tutkimusote sillä se soveltuu parhaiten kuvaamaan olemassa olevaa tilannetta, (Heikkilä 2014, 8) jonka kartoittaminen liiketoimintakiellon toimivuudesta on yksi tämän työn tavoitteista. Tutkimuksentekotavaksi valikoitui kyselylomaketutkimus, koska se soveltuu Tuomen ja Sarajärven (2002, 76-77) mukaan parhaiten hajallaan olevan joukon tutkimiseksi. Tutkimusjoukoksi on päädytty valitsemaan liiketoimintakieltoa valvovat ja liiketoimintakiellon rikkomisia tutkivat henkilöt valtakunnallisesti. Mikäli tutkimusjoukkoa olisi laajennettu myös niihin viranomaisiin, jotka eivät toimi päätyökseen talousrikosten parissa, olisi todellinen tieto tutkimuskohteesta oletusten puitteissa vääristynyt.

Kyselylomake koottiin teoriaosuuden jälkeen Webropol-ohjelman kyselyksi. Kyselylomaketta testattiin yhdellä satunnaisesti valitulla henkilöllä, jotta kysymysten ymmärrettävyys varmistuisi ja tutkimuksen reliabiliteetti ja validius varmistuisivat. Heikkilän (2014, 14) mukaan juuri esitestaus on tutkimuksen reliabiliteetin ja validiuden sekä luotettavuuden kannalta tärkeää. Esitestauksen jälkeen kyselylomaketta muutettiin vain hiukan. Kyselylomake koostuu monivalintakysymyksistä, joissa vastausvaihtoehdot on annettu valmiiksi, sekä avoimista kysymyksistä, joissa tutkimusjoukko voi tuoda omat mielipiteensä esille syvällisemmin. Tämä kvalitatiivisen tutkimuksen lähestymistapa oli paikallaan syventämässä tutkimusta. Samassa tutkimuksessa käytetyt eri menetelmät täydentävät toisiaan ja lisäävät tutkimuksen luotettavuutta (Heikkilä 2014, 6; Metsämuuronen 2008, 65).

Aineiston keruu tapahtui keväällä 2017, kun poliisihallitukselta saatu tutkimuslupa ID-17102310 myönnettiin. Tutkimuskysely lähetettiin 3.8.2017 sähköpostilla kaikkien Manner-Suomen poliisilaitosten, keskusrikospoliisin ja poliisihallituksen kirjaamoihin. Kirjaamoja pyydettiin välittämään kysely kaikille talousrikoksia tutkiville ja liiketoimintakieltoa valvoville poliiseille vastattavaksi. Tutkimukseen oli poliisihallituksen luvalla mahdollista osallistua työajalla, työpaikan järjestelmiä käyttäen. Tutkimukseen saatiin 15.9.2017 mennessä 36 vastausta seitsemästä eri poliisilaitoksesta.

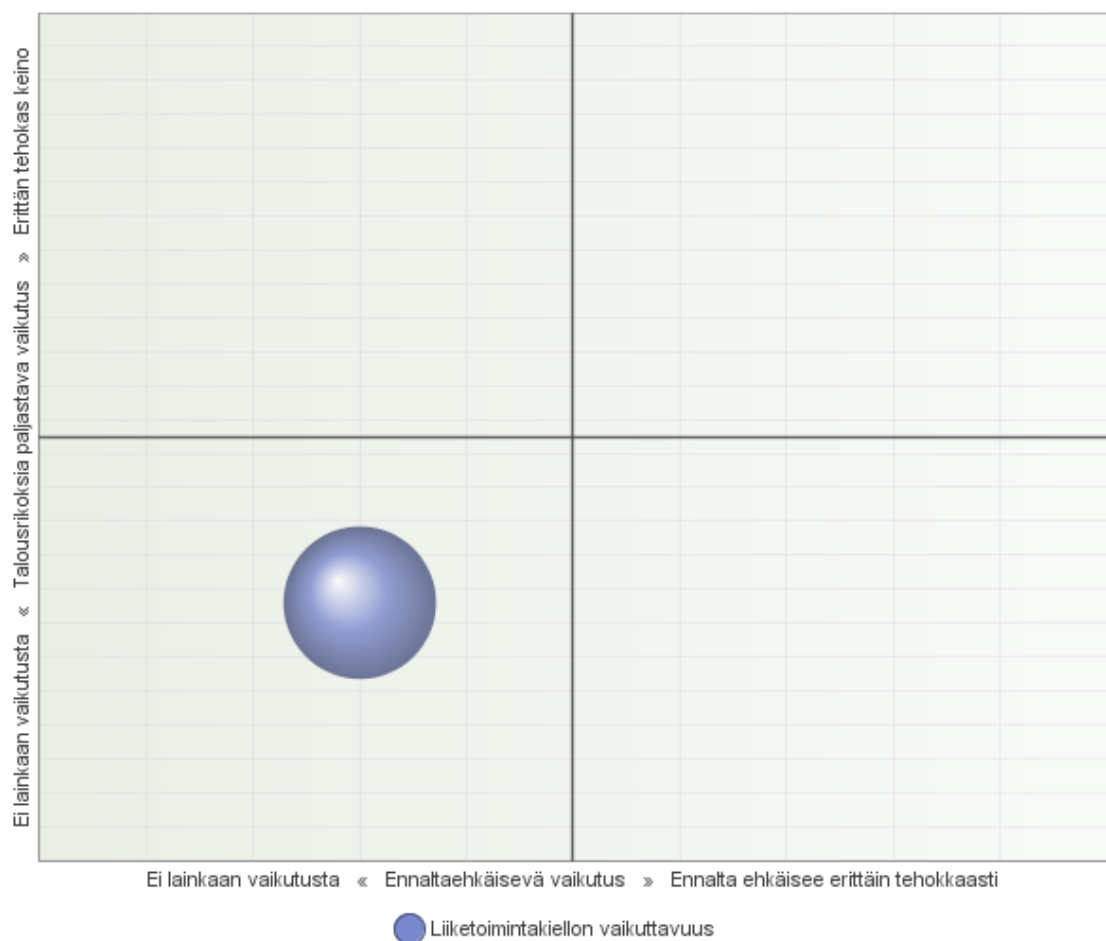
Tutkimusaiheeseen poliisissa on perehtynyt vain murto-osa poliisin henkilökunnasta. Tästä johtuen kyselyn osoittaminen oikealle vastaajajoukolle onkin ensiarvoisen tärkeää tutkimustulosten kannalta. Kysely lähetettiin kirjaamojen kautta, koska mitään luotettavaa listausta valtakunnallisesti ei ole kohderyhmästä saatavilla. Tutkimuksessa on tavoitteena saada vastauksia kattavasti koko maan laajuudelta yhteensä noin 30 kappaletta. Tutkimuksen lopputuloksen kannalta on tärkeää saada vastauksia yli 20 jotta tutkimukseen saadaan luotettavaa kvantitatiivista näkökulmaa.

Jotta kvantitatiiviselle tutkimukselle riittävä tutkimusjoukko saataisiin täytettyä, ei ollut mielekästä ottaa vastauksista erillisotosta, vaan kaikki vastaukset hyväksyttiin tutkimusaineiston perusjoukoksi. Tutkimusaineisto syötettiin Webropol-ohjelmaan ja tuloksille tehtiin tilastollinen analyysi. Päätuloksista tehtiin helpompilukuiset taulukot Exel-ohjelmalla. Tutkimuksen perusjoukosta kukaan ei toiminut päätoimisena liiketoimintakiellon valvojana. Vastaajista kuitenkin kaikki suorittivat joko liiketoimintakiellon valvontaa aktiivisesti tai rikostutkinnan yhteydessä liiketoimintakiellon rikkomisia.

5 LIKETOIMINTAKIELLON TOIMIVUUS

5.1 Liiketoimintakiellossa esiintyneet haasteet

Kyselytutkimuksesta saatujen vastausten perusteella tutkimusjoukko on pääosin tyytymätön liiketoimintakiellon toimimiseen nykyisellään. Kyselytutkimuksen kysymysten kolme ja neljä (Liite 1) perusteella liiketoimintakieltoa ei koettu tutkimusjoukon mielestä tällä hetkellä talousrikoksia tehokkaasti paljastavaksi eikä talousrikoksia ennalta estäväksi (kuvio 2).

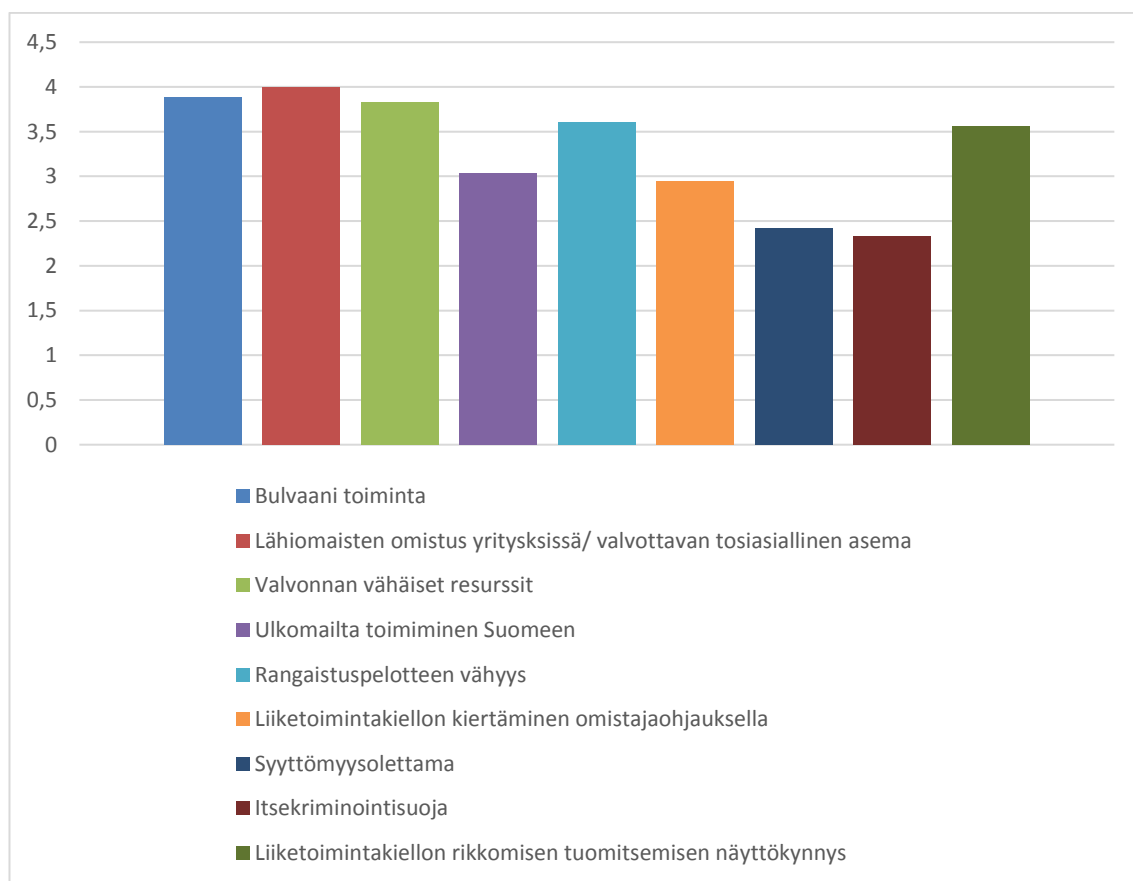

Kuvio 2. Liiketoimintakiellon talousrikoksia paljastava vaikutus suhteessa ennaltaehkäisevään vaikutukseen

Tähän tutkimukseen osallistuneiden vastaajien mukaan n. 30% liiketoimintakieltoon tuomituista rikkoo jollakin asteella liiketoimintakieltoa. Yksi liiketoimintakiellon tarkoitus on ennaltaehkäistä talousrikosten uusimista eristämällä tuomitut pois haitallisesta yritystoiminnasta. Liiketoimintakielto myös jollakin tasolla lisää

kiinnijäämisriskiä kiellosta johtuvan valvonnan seurauksena. Talousrikollisuudessa on suuri haaste siinä, että talousrikoksia on vaikea ennalta estää, vaikka rikos havaittaisiin mahdollisesti olevan syntymässä. Rikoksen tunnusmerkistö saattaa täytyä vasta kun rahojen huomataan jo kadonneen.

Liiketoimintakiellon valvonnan suurimmiksi haasteiksi tutkimuksen mukaan osoitettiin erityisesti bulvaani toiminta ja henkilön tosiasiallisen aseman määrittely yrityksessä. Bulvaani toiminta eli toisen henkilötietojen käyttö liiketoiminnassa mahdollistaa liiketoimintakieltoon tuomitun toiminnan ja yrityksen tietojen kirjaamisen kaupparekisteriin. Henkilön tosiasiallisen aseman määrittely on juuri bulvaanitoiminnan ja sukulaisuussuhteiden vuoksi ongelmallista. Valvonnan vähäiset resurssit osoittautuivat yhdeksi suurimmista haasteista liiketoimintakiellon valvomisessa. Liiketoimintakiellon kiertäminen omistajaohjauksella, rangaistuspelotteen vähäisyys, sekä näyttökynnys olivat seuravaksi suurimmat haasteet. (Kuvio 3.)

Kuvio 3 Liiketoimintakiellon valvonnan haasteet

(0 ei ollenkaan, 1 todella vähän, 2 vähän, 3 jonkin verran, 4 merkittävästi, 5 todella merkittävästi) Vastaajien määrä: 36

Poliisin toiminnassa nykyisin korostuvat itsekriminointisuoja ja syyttömyysoletama. Näitä epäillyn asemaa parantavia uusia seikkoja ei koettu suuriksi haasteiksi liiketoimintakiellon valvonnassa tai liiketoimintakiellon rikkomisia tutkittaessa. Liiketoimintakiellon valvonnassa suureksi haasteeksi osoittautui kuitenkin riittävän näytön saanti ja liiketoiminnan osoittaminen siten, että rangaistus liiketoimintakiellonrikkomisesta määrättäisiin. Eräs vastaaja toteaaakin osuvasti:

”kokonaisuuteen peilaten liiketoimintakiellon rikkomiset ovat rikosoikeudellisesti mitättömiä (sakko-) juttuja, joihin näytön saaminen usein vaatisi merkittävää panostusta tutkintaan. Käytännössä tuo resurssi on järkevämpää käyttää muiden juttujen tutkimiseen. Siis tuomioon riittävän näytön saamiseen uhrattavat resurssit eivät ole suhteessa lopputulokseen nähden.”

Yhtenä liiketoimintakiellon valvonnan ennalta estävänä vaikutuksena on pidetty käytäntöä, jossa poliisi kutsuu liiketoimintakieltoon määrätyn kuulemistilaisuuteen. Poliisin yhteydenottoa on pidetty ennalta estävänä pelotevaikutuksena ja merkinä valvonnan näkyvyydestä. Tässä tutkimuksessa selvitettiin liiketoimintakiellon todellista ennalta estävyyttä (Kuvio 4). Vastauksien perusteella valvontatapaaminen liiketoimintakiellon alussa on ennalta estävä keino, mutta vuosittaisilla yhteydenotoilla tai rangaistusuhan toimimisella pelotteena ei nähty olevan niin suurta ennalta estävää vaikutusta. Tämä johtunee siitä, että kaikkia ei ehditä tapaamaan vuosittain tai yhteydenotolla ei vuositasolla katsota olevan vaikutusta.

Tutkimuksessa liiketoimintakiellon epäkohdaksi nousseeseen rangaistusuhan vähyyteen vaikuttaa Marttusen (2008, 46) mukaan rangaistuksen ankaruus, sanktiovarmuus ja rikoksesta nopeasti seuraava rangaistus. Talousrikokset ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden tutkinta yleisesti kestää kauemmin kuin, muiden rikosten tutkinta keskimäärin. Tämäkin on haaste ennalta estävyyden kannalta. Liiketoimintakielto voitaisiinkin mahdollisesti tuomita väliaikaisena hallinnollisena toimenpiteenä jo tutkinnan aikana poliisin toimesta, jolloin seuraisi nopeampaa puuttumista ja suurempi ennalta estävä- sekä pelotevaikutus. Rangaistuksen ankaroitumista, sanktiovarmuutta ja rikoksesta seuraavaa rangaistuksen nopeutta on toivottu tehostettavan myös avoimissa vastauksissa. Rangaistusuhan ennalta estävyyden heikkous nousi esiin myös avoimissa vastauksissa:

”Kuten aiemmassa kysymyksessä oli esitetty, niin tunnusmerkistön toteennäyttäminen on tämän päivän oikeuslaitoksessa erittäin haastavaa ja jos

sellainen suuren väännön jälkeen sattuisi menemään läpi, rangaistukset ovat ylinopeussakko -luokkaa. Näin ollen tutkinnan työmäärä suhteessa rangaistukseen on kohtuuton. Edelleen tuomioistuinkäsittely tulee usein liian jälkijunassa suhteessa reaalielämään eli voi mennä vuosia ennen kuin tutkinta saadaan käräjille ja sen aikaa toiminta voi jatkua.”

Vähäisten resurssien haasteet ovat seurausta valtion hallintoon jo pitempään kohdistuneista säästöistä ja niistä johtuvista priorisoinneista. Vastauksista ilmenee, että myös liiketoimintakiellon valvonta ja liiketoimintakiellon rikkomisten tutkinta ovat säästöjen kohteena. Näyttökynnys on vastausten perusteella johtanut jo siihen, että myös tutkintakynnystä on nostettu resursoinnista ja oletettavissa olevasta rangaistuksesta johtuen. Myös avoimissa vastauksissa on otettu kantaa resursointiin:

”Resurssien vähyys, joka näkyy reaaliaikaisen seurannan puutteena.”

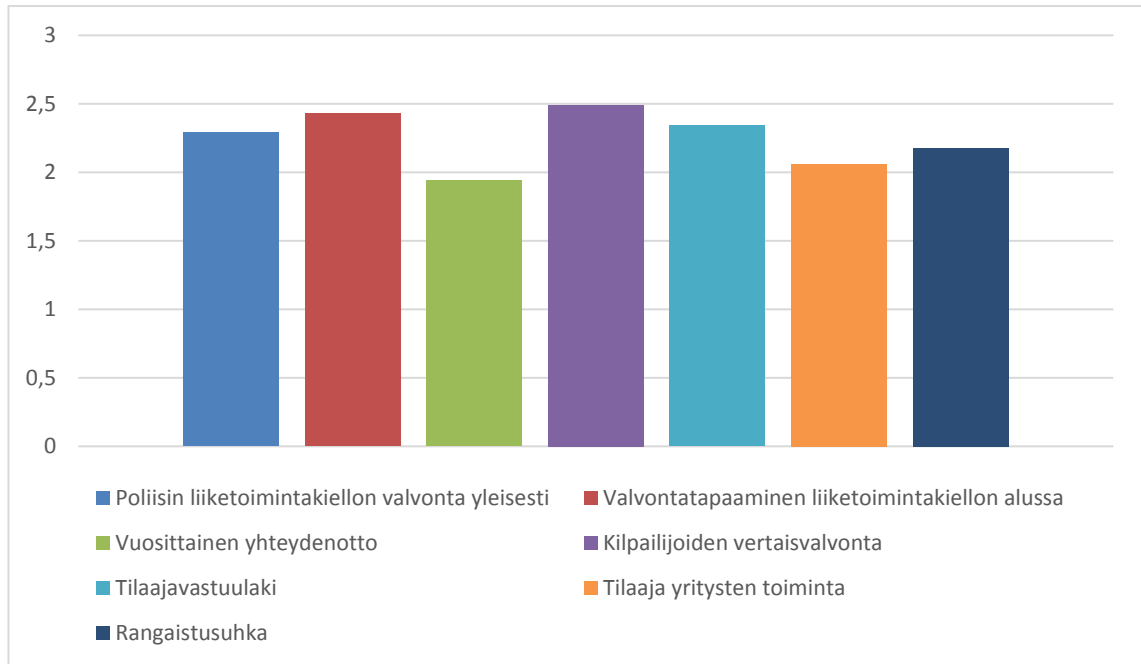
”Valvontaan suunnatut ja käytettävissä olevat resurssit. Liiketoimintakiellon rikkominen ja liiketoimintakiello ylipäätään koetaan ehkä enemmän rasitteeksi sen ”oikean” työn ohella. Näytön saaminen liiketoimintakiellon rikkomiseen, jotta syytekynnys ylittyy, on työmäärältään saavutettavaan tulokseen nähden liian suuri.”

Tosiasiallisten henkilöryhmien osoittaminen nykyisellään on haastavaa. Liiketoimintakiello nykyisellään ei kriminalisoi toimintaa sukulaisen yrityksessä. Tähän haasteeseen ratkaisuksi esitin tutkimuksessa lähisukulaisen yrityksen toiminnassa mukana olemisen kriminalisointia liiketoimintakiellossa olevien osalta. Vastausten keskiarvo nousi 3,44 pisteeseen (3 jonkin verran, 4 merkittävästi). Tämä ratkaisu tarjoaisi ratkaisun lähisukulaisen yrityksessä toimimiseen, mutta muuhun bulvaanitoimintaan se ei toisi ratkaisua. Avoimissa vastauksissakin on otettu kantaa siihen, kuinka haastavaa rajanveto on eri järjestelyistä johtuen:

”Työntekijän / yrittäjän rajanveto, kun liiketoimintakielloon määrätty henkilö on merkittävässä asemassa yhtiössä, jonka vastuuasemassa/ omistajana on läheistähön henkilö. ”

”Työntekijän / yrittäjän rajanveto, kun yhtiön hallituksen jäseneksi kirjataan henkilö, joka tosiasiallisesti asuu ulkomailla tavoittamattomissa ja liiketoimintakielloon määrätty henkilö on työsopimuksella merkittävässä asemassa. ”

”Suurin haaste valvonnalle on liiketoimintakiellon kiertäminen siirtämällä liiketoimintaa lähimaisen nimiin. ”

Kuvio 4 Liiketoimintakiellon ennaltaehkäisevä vaikutus

(0 ei ollenkaan, 1 todella vähän, 2 vähän, 3 jonkin verran, 4 merkittävästi, 5 todella merkittävästi) Vastaajien määrä: 35

5.2 Liiketoimintakiellon parannusehdotukset

Tutkimuksen liiketoimintakiellon kehittäminen osiossa esitettyjen parannusehdotusten osalta suurimman kannatuksen 4,28/5 keräsi julkisuudessa jonkin verran esillä ollut julkinen rekisteri liiketoimintakieltoon määrätystä (Kuvio 5). Julkisen rekisterin perustamista ovat esittäneet poliisiviranomaiset. Toistaiseksi rekisterin perustaminen on tyrmätty tietojen arkaluonteisuuteen vedoten. Liiketoimintakieltoon määrääminen on katsottu arkaluonteiseksi tiedoksi, tilanteessa, jossa on pohdittu julkisen rekisterin perustamista (Hallituksen esitys 269/2016). Rekisterin perustaminen onkin pysähtynyt tietosuojaseikkoihin. Muita kannatettavia parannusehdotuksia olivat: henkilöresurssien lisääminen valvontaan, sidosryhmäyhteistyön parantaminen, liiketoimintakiellon laajentaminen EU-laajuiseksi sekä kriminalisoinnin laajentaminen kaikkeen lähisukulaisten yritystoimintaan keräsivät jonkin asteista kannatusta (keskiarvo yli 3, 0-5 asteikolla).

Kuvio 5 Liiketoimintakiellon tehostamisen vaikuttavuus valvojan näkökulmasta (0 ei ollenkaan, 1 todella vähän, 2 vähän, 3 jonkin verran, 4 merkittävästi, 5 todella merkittävästi) Vastaajien määrä: 36

Yhteistyötahoja liiketoimintakiellon valvonnassa on runsaasti. Yhteistyön parantaminen sidosryhmiin huomioitiin myös vastauksissa kehittämiskohteena. Tilaajien vastuuta on lisätty viime aikoina mm. tilaajavastuulailla. Tutkimukseen vastanneiden mielestä juuri kilpailijoiden ja tilaajien valvonta olisi tehokkainta ja taloudellisinta. Erityisesti liiketoimintakieltoon liittyen nousi esille aluehallintoviraston tilaajavastuuvalvonta, joka on sijoitettu Etelä-Suomen aluehallintoviraston alaisuuteen. Tilaajavastuulakia valvovat tarkastajat sijaitsevat ympäri Suomea. Vuonna 2017 valvonnan painopisteeksi on valittu palvelualat, logistiikka, rakennusala ja teollisuus. (Tilaajavastuu 2017.)

”Yhteistyö AVIn tilaajavastuuvalvonnan kanssa olisi oleellinen osa tällaista toimintaa. Heillä ei ole ihmeellisiä toimivaltuuksia, mutta tietoa löytyy!”

Poliisi tekee hyvää yhteistyötä pankkien kanssa jo nykyisellään. Poliisilla on hyvät tiedonsaantimahdollisuudet liiketoimintakiellon valvonnassa ja esitutkinnassa. Näihin esitetään silti parannukseksi reaaliaikaista valvontaa joka toimisi automatisoidusti. Tämä valvonta olisi mahdollisesti järjestettävissä jo nykyisillä järjestelmillä kustannustehokkaasti pankkien toimesta.

”Jokin seurantajärjestelmä pankkitileihin, jos alkaa rahaliikennettä olla merkittävästi enemmän kuin mitä normaalisti, niin tulisi hälytys, jonka perusteella voisi tarkastaa tarkemmin”

Tässä tutkimuksessa yhdeksi liiketoimintakiellon kehittämiseksi ehdotettiin myös verottajan kanssa tehtävän yhteistyön konkreettista lisäämistä. Eräässä vastauksessa ehdotettiin automaattisen ilmoituksen lähettämistä verottajalle voimaantulavasta liiketoimintakiellosta. Tämä varmasti edesauttaisi verottajan ja poliisin välistä yhteistyötä liiketoimintakiellon valvonnassa entisestään. Kysyttäessä verottajan kanssa tehtävästä nykyisestä yhteistyöstä yhdelläkään vastaajalla ei ollut kokemusta tilanteesta, jossa verottaja olisi käyttänyt omia toimiaan liiketoimintakiellon rikkojan ja näin olisi jäänyt liiketoimintakieltoon syyllistyminen rankaisematta poliisin osalta.

Liiketoimintakieltoon määrätyn kielletyt tehtävät on listattu lakiin liiketoimintakiellosta. Tämä laki ei kuitenkaan avaa pykäläiä riittävällä tasolla

valvojan eikä valvottavan näkökulmasta. Tutkimuksessakin selkeyttä haettiin lisäämällä yhteistyötä myös syyttäjien ja tuomioistuinten kanssa.

Tutkimukseen osallistuneet parantaisivat liiketoimintakiellon toimivuutta myös ilmoitusvelvollisuuden laajentamisella. Tilintarkastajat ja kirjanpitäjät ovat avainasemassa yrityksen taloudellisen aseman määrittelyssä. Tilintarkastajat ja kirjanpitäjät osaavat tulkita yrityksen kehitystä ja sen toiminnan lainmukaisuutta. Tutkimuksessa esitettiin ilmoitusvelvollisuuden lisäämistä tilintarkastajille. Tämä voisikin olla yksi tapa lisätä kiinnijäämisriskiä jo aikaisessa vaiheessa. Nykyisellään poliisi saa tiedot niitä erikseen pyytäessä poliisilain (872/2011) 4 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan. Tällä hetkellä pesänhoitajalla on konkurssilain (120/2004) 9 luvun 2 §:n 1 momentin 7 kohdan mukaan velvollisuus ilmoittaa velallisselvityksessä havainnot sellaisista seikoista, joilla voi olla merkitystä liiketoimintakiellon määrittämisen kannalta. (Hallituksen esitys 269/2016.)

”Lakia pitäisi tiukentaa ja nimet listattava nettiin. Kaikkein tehokkainta valvontaa olisi, että kilpailijat ja tilaajat havaitsisivat sekä ilmoittaisivat poliisille.”

”Tilintarkastajille ja kirjanpitäjille ilmoitusvelvollisuus.”

Seuraavat liiketoimintakiellon konkreettiset parannusehdotukset nousivat voimakkaasti tutkimuksessa esille. Pelotevaikutuksen voimistaminen ja tehokkaampi rikoshyödyn takavarikointi. Jo yhteiskunnan ulkopuolelle siirtyneille henkilöille ei liiketoimintakiellolla ole enää tehokasta pelotetta. Liiketoimintakieltoon määrätyillä on suurella todennäköisyydellä jo ulosotossa rästejä, joten palkkatyön tekeminen ei välttämättä ole enää kannattavaa ja se voi laskea kynnystä jatkaa liiketoimintaa välillisesti muiden henkilöiden avustuksella tai heidän tietämättään. Hyödyn menettäminen onkin varmasti tehokas tapa tehdä toiminnasta kannattamatonta. Rikoshyödyn tehokas saaminen valtiolle edellyttää yleensä nopeaa toimintaa aikaisessa vaiheessa.

”Liiketoimintakielto ei kuitenkaan toimi henkilöille, jotka ovat ns. JR -henkilöitä tai joiden koko elämä on laillisen yhteiskunnan ulkopuolella. Myös henkilön ylivelkaantuminen on asia, joka kannustaa liiketoimintakieltoon määrättyä tekemään ns. pimeää liiketoimintaa tai käyttämään toiminnassa bulvaania.”

”Parhaiten kirpaisee, että hyöty saadaan tuomittua valtiolle! Sakot ja liiketoimintakiellon jatkaminen, ei nykyisellään vaikuta mitään.”

Liiketoimintakiellon valvonnan ja rikkomisen tutkiminen on osa talousrikostutkimista. Liiketoimintakiellon tutkimista haittaavat niin liiketoimintakiellon valvonnan vähäiset resurssit, kuin rajanveto kriminalisoidun toiminnan ja näyttökynnyksen kanssa ja näihin luonnollisena parannuskeinona on työvoimaresurssin lisääminen.

”Laitoksiin vähintään kaksi tutkijaa/valvojapoliisia päätoimisiksi, jatkuva aktiivinen tekeminen vrt. some-poliisi resurssointi.”

Liiketoimintakiellon määrääminen reaaliaikaisesti tutkinnan aikana nousi tässä tutkimuksessa esille. Toki tämä loisi omat haasteensa vielä käynnissä olevalle liiketoiminnalle, mutta parannusehdotuksena tämä oli uusi ja erilainen. Lähestymiskielto on liiketoimintakiellon tapainen kriminalisoinnilla ennalta estävyyteen vaikuttava keino. Lähestymiskielto voidaan määrätä pidättämiseen oikeutetun poliisin toimesta väliaikaisena (Laki lähestymiskiellosta 4.12.1998/898 3 luku 11§). Myös ajokielto voidaan määrätä poliisin toimesta heti teon tapahduttua. Nopealla toiminnalla saataisiin varmasti tehokkuutta liiketoimintakiellonkin toimintaan:

”Mielestäni liiketoimintakielto tulisi olla nykyistä joustavampi ja reaaliaikaisempi eli jo epäilty tutkinta törkeästä yritystoiminta rikoksesta ja vahva todennäköisyys tuomion tulemisesta tulisivat olla liiketoimintakieltoon asettamisen peruste heti.”

Lopullisilta liiketoimintakiellon muutoksilta vaaditaan monia eri seikkoja, jotka ovat osin jopa ristiriidassa toistensa kanssa. Tutkimuksessa lähestytään asiaa vain yhdeltä näkökulmalta. Lopullisen lainsäädännön muokkaamiseen vaikuttaa toimivuuden lisäksi monta eri seikkaa kuten perustuslaki ja muu juridinen este, poliittinen tahto ja esimerkiksi käytössä olevat resurssit.

6 POHDINTA

Tässä työssä on tutkittu liiketoimintakiellon nykyistä tilannetta ja sitä, miten liiketoimintakielto saisi enemmän tehokkuutta ja toiminnallista ennalta estävää vaikutusta. Liiketoimintakieltoon olisikin tehtävissä useita muutoksia valvojan näkökulmasta. Liiketoimintakiellon lisäksi on lukuisia muita keinoja, jotka yhdessä ennalta estävät harmaata taloutta ja epätervettä kilpailua. Hyvänä esimerkkinä on alakohtaiset käänteiset verovelvollisuudet ja tilaajalle asetetut vastuut. Tilaajalle asetettu selvitysvastuu onkin tehokas, koska se ei anna tilaajayrityksen toimia siten, että se ostaa harmaan talouden keinoja käyttäen hintoja epäterveellisen alas laskeneelta yritykseltä palveluita hyötyen siitä itse.

Lakia liiketoimintakiellosta on muutettu useita kertoja toimivampaan suuntaan. Liiketoimintakiellossa on kuitenkin yhä erinäisiä haasteita kuten esimerkiksi lähipiirin bulvaanina käyttäminen ja siitä aiheutuvat näytölliset hankaluudet. Ruotsissa on käytössä kielto joka kieltää liiketoimintakiellossa olevan toimimisen myös lähipiirinsä yrityksissä. Tämä voisikin olla tehokas keino myös Suomessa. Ruotsissa myös määräävän osake-enemmistön omistaminen ja sitä kautta päättävällän käyttö on kriminalisoitu.

Liiketoimintakiellon julkisuus on myös aiheuttanut paljon esityksiä lainsäädännön kehittämiseksi. Tällä hetkellä liiketoimintakiellossa olevista on jokseenkin vielä hankalaa saada tietoa ja tähän haasteeseen onkin kaavailtu ratkaisuksi julkista rekisteriä internetiin mistä tiedot olisi haettavissa. Tähän haasteen tekee vielä tämänhetkiset tietojen luovutukselliset juridiset haasteet sekä teknisen ratkaisun kehittäminen. Omien kokemustenikin mukaan on tärkeää saattaa tieto liiketoimintakielloista yleisesti saatavalle tasolle.

Liiketoimintakieltoa rikotaan usein bulvaania käyttämällä. Bulvaaniksi useimmiten joutuu tuomitun lähipiirin henkilö. Henkilö voi joutua Bulvaaniksi ymmärtämättömyyttään liiketoimintakiellon vaikutuksista ja liiketoimintakieltoon määrätyn tuomiosta. Tähän haasteeseen tehokas tapa olisikin antaa tietoa liiketoimintakiellosta myös henkilön lähipiirille. Tiedon antaminen saattaisi laskea myös näyttö-

kynnystä perheen sisäisistä bulvaanintoiminnan kytköksistä, koska tietämättömyyteen olisi näin vaikeampi vedota. Tiedonantamiselle saattaa kuitenkin olla juridisia esteitä.

Verohallinnolla on omat tehokkaat keinot puuttua itse verorikoksiin. Joissain tapauksissa verohallinnon intressien toteutumisen jälkeen rikosoikeudellinen vastuunkanto jää tai kahden rangaistuksen kieltä asettaa omat haasteensa. Tätä ei kyselyn vastaajien mukaan kuitenkaan ole koettu yleisesti ongelmaksi.

Ulkomailta käsin toimiminen osaltaan asettaa myös haasteen liiketoimintakiellon valvonnalle. Vaikka etäisyys nykyisellään ei ole haaste, tulee esiin kuitenkin virka-apujen, kielen ja muiden vuoksi lisää byrokratiaa ja toiminnan hitautta. Tähän kokisinkin ratkaisuksi EU-alueellista liiketoimintakieltoa, jolla pystyttäisiin tehokkaasti valvomaan ja jakamaan tietoa liiketoimintakiellossa olevista.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli etsiä ongelmakohtia liiketoimintakiellon valvonnassa ja löytää keinoja, joilla liiketoimintakiellon toimivuutta voitaisiin parantaa. Tutkimuksen teoriaosuudessa perehdyttiin liiketoimintakiellon tavoitteisiin ja tarkoitukseen nostaen esille kehittämiskohteita ja julkisuudessa esitettyjä liiketoimintakiellon toimivuuden haasteita. Tutkielmaosuudessa perehdyttiin käytännönasiantuntijoiden, liiketoimintakiellon valvojien ja liiketoimintakiellon rikkomisia tutkivien rikostutkijoiden näkemyksiin määrällisen ja laadullisen tutkimuksen työtavoilla. Yhdessä näistä, teoriasta ja käytännön kokemuksesta voidaan vetää johtopäätös, että tutkimukseen osallistuneet henkilöt eivät ole tyytyväisiä liiketoimintakiellon toimivuuteen nykyisellään. Liiketoimintakielto toimii osaltaan yhteistyöntekemisen suhteen, vaikka sitä voisikin monin osin tiivistää ja kehittää. Parannettavaa on vielä erityisesti resurssoinnin, rangaistuslainsäädännön ja sen myötä pelotevaikutuksen synnyssä sekä yksityisyydensuojan saroilla.

Tutkimuksen tavoitteet voidaan katsoa saavutetun hyvin, sillä tutkimusongelmasta on johdettu luettelo, jossa luetteloidaan lyhyesti liiketoimintakiellon parannusehdotukset. Tutkimusongelma, mitkä tekijät liiketoimintakiellossa toimivat ja mitkä tekijät vaativat kehittämistä, sekä miten liiketoimintakieltoa voitaisiin käytännössä kehittää, sai kattavan vastauksen teorian ja tutkimustulosten valossa. Liiketoimintakiellon valvojien ja rikkomisten tutkijoiden mukaan liiketoimintakielto

toimii hyvin ainoastaan kahden vastaajan mielestä. Liiketoimintakiellon välittömät, negatiiviset vaikutukset sekä välilliset, positiiviset vaikutukset koettiin riittävämmiksi. Lisäksi tutkimukseen osallistuneiden mielestä henkilön todellisen toimivallan määrittäminen yrityksessä on hankalaa. Näin ollen liiketoimintakiellon ennalta estävä vaikutus ei toimi.

Tutkimustulosten mukaan liiketoimintakieltoa voitaisiin käytännössä kehittää, mikäli poliisien koulutusta ja resurssointia parannettaisiin ja liiketoimintakielto voitaisiin määrätä poliisin toimesta jo rikosprosessin aikana ja rangaistukset sekä rikoshyödyn menettäminen olisivat kovempia. Liiketoimintakiellossa olevan henkilön toimiminen lähisukulaisen yrityksessä pitäisi kriminalisoida täysin. Käytännön parannus olisi, mikäli perustettaisiin julkinen rekisteri, josta kaikilla olisi mahdollisuus tarkistaa liiketoimintakiellossa olevat. Pankkitilien seuranta sekä laajempi ilmoitusvelvollisuus kirjanpitäjille ja tilintarkastajille sekä verottajan suuntaan parantaisivat käytännössä väärinkäytöksiä havaitsemista aikaisessa vaiheessa. Omistajaohjaus tulisi kriminalisoida ja liiketoimintakielto tulisi laajentaa Euroopan unionin laajuiseksi ja sen valvontaa tulisi koordinoita myös kansainvälisesti. Lisäksi pitäisi saattaa parempaan tietoon, mikä toiminta on liiketoimintakiellon alaisena kiellettyä ja mikä sallittua. Osa näistä parannusehdotuksista voitaisiin toteuttaa jo nykyisillä järjestelmillä, mutta osa vaatisi lainsäädäntömuutoksia ja huomattavasti enemmän myös rahallisia resursseja.

Tässä tutkimuksessa on monia tutkimuksen eettisiä аспекteja. Osin hyvinkin arkaluonteisten seikkojen tutkiminen ja ilmitulo sekä raportointi vaativat tutkijalta herkkyyttä ja tilannetajua ilman, että hän itse vaikuttaa tutkimustuloksiin ja tutkimustulokset vääristyvät. Poliisin teknisten ja taktisten tietojen saattaminen julkiseen tietoon olisi tuomittavaa ja tämä on tullut ottaa huomioon kaikissa vaiheissa tutkimuksen aikana. Tutkimusjoukon varjelu ja luottamuksen säilyttäminen ovat ensiarvoisen tärkeitä. Myös tutkimustulosten saattaminen tutkimusjoukon tietoon on osa tätä tutkimusta.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta haasteena on liiketoimintakiellon valvojien vähäisyys Suomessa. Vastaajien lukumäärän nostaminen riittävälle määrälliselle tasolle vaatii kohtalaisen korkeaa vastausprosenttia. Vaikka kvantitatiivinen tutki-

mus edellyttää suurta ja edustavaa otosta, jonka perusjoukko on selkeästi määritelty ja luetteloitu tai jollakin tavalla rekisteröity, voidaan tässä tutkimuksessa pitää perusteltuna tutkimusjoukon anonyymiyttä ja verrattavaa vähyyttä. Vastausprosentti oli kuitenkin korkea, mikä on relevanttia tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa. Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös avointen kysymysten vastauksista otetut suorat lainaukset, joita on pyritty lisäämään sopivin osin myös keventämään raskaslukuista tekstiä.

Tutkimukseen saatiin maantieteellisesti vastauksia seitsemästä eri poliisilaitoksesta, joten mielestäni valtakunnallinen laajuus saatiin huomioitua hyvin. Laajuus ei kuitenkaan riitä siihen, että tutkimuksessa voitaisiin vetää johtopäätöksiä alueellisista eroista. Tässä tutkimuksessa ei paneuduta liiketoimintakieltoon valvottavan näkökulmasta vaan haetaan suuntaviivoja liiketoimintakiellon kehittämiseen valvonnan näkökulmasta. Vastaajapotentialin koko on jo sinällään tässä tutkimuksessa yksi tiedostettu haaste. Oletan kuitenkin koko liiketoimintakiellon valvojien joukon kokevan pääsääntöisesti samankaltaisia ongelmia, jolloin vastauksista voidaan tehdä yleistäviä. Oletan myös haasteiden kokemisen valvonassa aiheuttavan kiinnostusta vastata kyselyyn.

Tutkimus on mitannut juuri liiketoimintakiellon haasteita ja antanut tutkimusjoukolle mahdollisuuden tuoda esiin omia parannuskeinojaan. Näin voidaan todeta, että tutkimus on saavuttanut reliabiliteetin ja validiuden. Tiedonkeruu ja tulosten syöttö sekä käsittely ja raportointi on pyritty tekemään huolellisesti ja niin tarkasti, että tutkimus on kenen tahansa toistettavissa samankaltaisin tuloksin.

Julkishallinto on tällä hetkellä suuren säästökuurin alainen. Niukkenevilla resursseilla tulisi pystyä saavuttamaan vähintäänkin samat tulokset rikollisuuden torjunnassa kuin aikaisemmin. Talousrikosten torjuntakaan ei ole täysin välttynyt säästöiltä, vaikka joidenkin tutkimusten mukaan yksi talousrikostutkija tuo rikoshiötyä takaisin huomattavasti enemmän kuin hänen palkkansa on. Myös muuttuva toimintaympäristö asettaa omat haasteensa nyt ja tulevaisuudessa. Nähtäväksi jääkin, miten paljon tulevaisuudessa halutaan tehdä harmaan talouden kitkemiseksi ja millä keinoin.

Parhaimmillaan tästä tutkimuksesta saadaan nostettua esille sellaisia käytäntöjä ja uusia keinoja liiketoimintakiellon valvontaan, joilla kyetään estämään, ennaltaehkäisemään tai parantamaan liiketoimintakiellon toimivuutta. Mielenkiintoista olisi tutkia edelleen liiketoimintakiellon valvomisen paikallisia eroja. Kiehtovaa olisi vaihtaa näkökulmaa ja tutkia liiketoimintakiellossa olevien mielipiteitä ja näkemyksiä sekä heidän suhtautumista tässä tutkimuksessa esille tulleisiin kehitysehdotuksiin. Tutkimuksessa esille tulleet käytännön keinot ovat mahdollisia toteuttaa ja niitä onkin hyvä pohtia poliisilaitoksittain, hallinontasolla ja lainsäädännössä. Toivonkin tämän työn olevan ponnahduslauta liiketoimintakiellon kehittämiseen.

Tutkimuksesta nousseet kehittämiskohteet liiketoimintakiellon toimivuudessa valvojan näkökulmasta

- Liiketoimintakiellon määräys väliaikaisena poliisin toimesta jo rikosprosessin aikana
- Liiketoimintakiellossa olevan toimiminen lähisukulaisen yrityksessä kriminalisoitaisiin täysin
- Rangaistuksen koventaminen
- Julkinen rekisteri, josta kaikilla olisi mahdollisuus tarkastaa liiketoimintakiellossa olevat
- Tekninen reaaliaikainen seuranta pankkitileihin joihin liiketoimintakiellossa olevalla käyttöoikeus.
- Ilmoitus kaikista liiketoimintakielloista automaattisesti veroviranomaiselle ja muille viranomaisille
- Selkeä listaus, mikä toiminta sallittua ja mikä kiellettyä liiketoimintakiellon alaisena
- Tilintarkastajille ja kirjanpitäjille velvollisuus ilmoittaa havaituista väärinkäytöksistä
- Rikoshyödyn menettämisen tehostaminen
- Omistajaohjauksen kriminalisointi
- Euroopan unionin laajuinen liiketoimintakielto ja valvonta
- Resurssoinnin parantaminen
- Koulutuksen lisääminen
- Informaation antaminen tuomitun lähipiirille liiketoimintakiellon vaikutuksesta

LÄHTEET

Aaltonen, P. 2007. Liiketoimintakielto – erityisesti Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytännössä vuosina 2004 – 2005. Kirjoituksia talousrikollisuudesta. Helsinki.

Hallituksen esitys 198/1996 vp.

Hallituksen esitys 269/2016 vp.

Harmaan talouden selvitysyksikkö. 2013. Liiketoimintakieltoon määrättyt – Lähipiiri, yrityskytkennät ja kiellon rikkomistapaukset. Viitattu 22.4.2016. https://www.vero.fi/download/Asiantuntijakirjoitus_4_2013/%7B8A0173B9-58B9-4D1A-8C28-CD6BCC33E9DF%7D/8464.

Harmaan talouden selvitysyksikkö. 2015. Verohallinnon vaikeuttamisrikos Ruotsissa. Viitattu 20.4.2016. https://www.vero.fi/download/Asiantuntijakirjoitus_12015_Verovalonnan_vaikeuttamisrikos_Ruotsissa/%7B6452E65A-BF8E-4612-BA5C-DBA3F7640D3D%7D/10446.

Hallstrom, M. Etelämäki, O. Heinstrom, S. Holmstrom, J. Kare, P. Kemppinen, H. Mikkola, T. Niemi, H. Plosila, P. Salo, R. Sihvola, M. Sunell, M. & Vuorenmaa, A. 2015. Rangaistuksen määrääminen talousrikoksista. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2015. Viitattu 22.4.2016 http://www.oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/2015/w8NAUIBXR/laatuhanke_2015_.pdf.

Heikkilä, T. 2014 Tilastollinen tutkimus. 9.uudistettu painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Helminen, K. Kuusimäki, M. Rantaeskola. S. 2012. Poliisilaki. Helsinki: Talentum.

Käänteinen arvonlisävero. 2016 Viitattu 16.3.2016. <http://www.kaanteinenarvonlisävero.fi/>.

Laki liiketoimintakiellosta 13.12.1985/1059.

Laki liiketoimintakiellosta 12.1997/1220.

Laki liiketoimintakiellosta 8.12.2006/1107.

Laki liiketoimintakiellosta 17.11.2017/749.

Laki lähestymiskiellosta 4.12.1998/898.

Marttunen, M. 2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236. Viitattu 24.9.2017. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152443/236_Marttunen_2008.pdf?sequence=2

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. uudistettu painos. Helsinki. International Methelp, 65.

Mikkonen, J 2016. Seitsemän vuoden liiketoimintakielto ei pidätellyt – käly bulvaaniksi. Savon sanomat 30.03.2016. Viitattu 20.6.2016 <https://www.savonsanomat.fi/kotimaa/Seitsem%C3%A4n-vuoden-liiketoimintakielto-ei-pid%C3%A4tellyt-k%C3%A4ly-bulvaaniksi/751232>.

Nuutila, A-M. 1997. Rikoslain yleinen osa. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Perustuslaki 11.6.1999/731.

Poliisilaki 22.7.2011/872.

Rakennusteollisuus. 2016. Harmaantalouden torjunta. Viitattu 10.4.2016. <https://www.rakennusteollisuus.fi/Tietoa-alasta/Harmaan-talouden-torjunta//>.

Rautio, L. 2015. Liiketoimintakiellon tehostaminen – lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriö.

Rautio, L. & Wallin A-R. 2014. Arviomuistio liiketoimintakiellon tehostamisesta. Oikeusministeriö. Viitattu 20.3.2016. http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/valmisteilla/lakihankkeet/yhtiooikeus/SpS2fBn1L/Arviomuistio_liiketoimintakiellon_tehostamisesta.pdf.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Saarinen, T & Lamminaho, T. 2016. Poliisihallituksen lausunto. Hallituksen esitys liiketoimintakiellosta annetun lain muuttamisesta. <http://www.hare.vn.fi/upload/asiakirjat/21053/Poliisihallitus.pdf>.

Valtioneuvoston periaatepäätös. 2016. Valtioneuvoston periaatepäätös kansalliseksi harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntastrategiaksi 2016-2020. Viitattu 20.3.2016 <http://intermin.fi/documents/1410869/3723676/VN+periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+harmaan+talouden+torjunta/4c2e9795-9d6f-4fe4-9be7-b96dedd48635>

Talousrikollisuuden tilannekatsaus 1/2016. Poliisin ja tullin tietoon tullut talousrikollisuus ja sen torjunta 2015.

Talousvaliokunta. 2017. Talousvaliokunnan lausunto 17/2017 vp— HE 269/2016 vp.

Tapani, J. & Tolvanen, M. 2013. Rikosoikeuden yleinen osa - vastuuoppi. 2. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Tilaajavastuu. 2017. Tilaajavastuulain valvonta. Viitattu 1.10.2017. <http://www.tyosuojelu.fi/harmaa-talous/tilaajavastuu>.

Tolvanen, M. 2008. Liiketoimintakielto ja kiellon valvonta. Defensor legis 2008/4, 485, 497.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi, 76-77.

Turun Sanomat 2012. Liiketoimintakielto päästää omistajan palkahästä. Viitattu 28.4.2016.

<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/320987/Liiketoimintakielto+paastaa+omistajan+palkahasta>.

Turunen, M. 2011. Liiketoimintakielto lainvalvojan ja lainrikkokojen näkökulmasta. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta. Pro gradu – tutkielma.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2015. Tilaajavastuu. Viitattu 15.3.2016. <https://www.tem.fi/tyo/tyolainsaadanto/tilaajavastuu>.

LIITTEET

- Liite 1. Liiketoimintakiellon valvonnan kehittäminen valvojan näkökulmasta
kyselylomake

Liite 1 1(9)

Liiketoimintakiellon valvonnan kehittäminen valvojan näkökulmasta

Vastaajan tiedot

1. Poliisilaitos

- Helsingin poliisilaitos
- Itä-Uudenmaan poliisilaitos
- Länsi-Uudenmaan poliisilaitos
- Hämeen poliisilaitos
- Kaakkois-Suomen poliisilaitos
- Lounais-Suomen poliisilaitos
- Pohjanmaan poliisilaitos
- Itä-Suomen poliisilaitos
- Oulun poliisilaitos
- Sisä-Suomen poliisilaitos
- Lapin poliisilaitos
- Keskusrikospoliisi
- Muu poliisiviranomainen

2. Kuinka monta prosenttia käytät tehokkaasta työajasta liiketoimintakiellon valvontaan tai liiketoimintakiellon rikkomisten tutkintaan?

_____ %

Liite 1 2(9)

3. Koetko liiketoimintakiellon toimivaksi? *

- Kyllä
- Osittain
- En
- En osaa sanoa

Liite 1 3(9)

4. Onko mielestäsi liiketoimintakiellon toimivin vaikutus tällä hetkellä talousrikosten uusimista ennaltaehkäisevä (x) vai liiketoimintakieltoon määrättyjen tekemien talousrikosten paljastava vaikutus (y)? *

Paina hiirellä kohtaan mikä mielestäsi kuvaa tämän hetkistä liiketoimintakiellon ennaltaehkäisevää vaikutusta (x-akseli) suhteessa liiketoimintakiellon valvonnan vaikuttavuuteen talousrikosten paljastumisessa (y-akseli)

Liite 1 5(9)

6. Onko tiedossasi tapausta, jossa verohallinto olisi käyttänyt omia keinoja liiketoimintakiellossa olevaan ja tämän jälkeen rikosoikeudellinen vastuu olisi jäänyt toteutumatta liiketoimintakiellon rikkomisessa? *

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

7. Kuinka monta prosenttia liiketoimintakieltoon määrätystä toimii käsityksesi mukaan jollakin tavalla ulkomaisen yrityksen palveluksessa liiketoimintakiellon vastaisesti tai kieltoa rikkomatta? *

_____ %

8. Kuinka suuren osan liiketoimintakiellossa olevista uskot toimivan liiketoimintakiellon vastaisesti? *

_____ %

9. Mitkä muut asiat aiheuttavat eniten haasteita liiketoimintakiellon valvon-
nalle?

5000 merkkiä jäljellä

Liite 1 6(9)

10. Oletko havainnut omistajaohjausta käytetyn liiketoimintakiellon kiertämi-
seen? *

- Usein
- Joskus
- Harvoin
- En koskaan
- En osaa sanoa

11. Mikä mielestäsi on toiminut liiketoimintakiellossa talousrikollisuutta ennal-
taehkäisevästi? (0 ei ollenkaan, 1 todella vähän, 2 vähän, 3 jonkin verran, 4
merkittävästi, 5 todella merkittävästi) *

0 1 2 3 4 5

Poliisin liiketoimintakiellon valvonta yleisesti

Valvontatapaaminen liiketoimintakiellon alussa

Vuosittainen yhteydenotto

Kilpailijoiden vertaisvalvonta

Tilaajavastuulaki

Tilaaja yritysten toiminta

Rangaistusuhka

Liite 1 7(9)

12. Onko alakohtaisesta käänteisestä verovelvollisuudesta ollut hyötyä talousrikosten vähentämisessä liiketoimintakiellossa olevien kohdalla? *

- Vähän
- Merkittävästi
- Ei
- En osaa sanoa

Liiketoimintakielto tulevaisuudessa

13. Olisiko liiketoimintakieltoa syytä kehittää? *

- Kyllä
- Joltakin osin
- Ei
- En osaa sanoa

Liite 1 8(9)

14. Voisiko tulevaisuudessa liiketoimintakiellon tehokkuutta parantaa esimerkiksi seuraavin toimenpitein? (0 ei ollenkaan, 1 todella vähän, 2 vähän, 3 jonkin verran, 4 merkittävästi, 5 todella merkittävästi) *

0 1 2 3 4 5

Panostamalla enemmän resursseja liiketoimintakiellon valvontaan

Laajentamalla liiketoimintakielto EU:n laajuiseksi

Omistajaohjauksen kriminalisointi

Sidosryhmäyhteistyön parantaminen

Liiketoimintakiellon laajentaminen kiellolla olla osallistumatta liiketoimintaan millään tavalla (edes työntekijänä tai ilman palkkaa) yrityksessä, jossa päättävissä asemissa on samaan ruokakuntaan kuuluvia/ lähisukulaisia

Europol:in tai jonkin muun vastaavan kansainvälisen tahon suurempi vastuu liiketoimintakiellon valvonnassa Eu alueella rajat ylittävän toiminnan valvonnassa

Koulutuksen liisääminen liiketoimintakiellon valvontaan osallistuville

Julkaisemmalla liiketoimintakieltoon määrätyt avoimessa internet palvelussa

Liite 1 9(9)

15. Millä muulla tavoin liiketoimintakiellon valvontaa ja liiketoimintakiellon rikkomisen tutkintaa tulisi kehittää?

16. Vapaa sana liiketoimintakiellosta, kiellon valvonnasta tai tutkimuksesta yleensä
